

Miklós Katalin:
Tizennégy éves diákok jövőképe

Hogyan képzeled a magad, a családod, a városod, az ország és a világ jövőjét 2020-ban? Nyolcadikos kolozsvári és székelyudvarhelyi, magyar és román diákok körében erre a kérdésre kerestem a feleletet 1997 tavaszán. Az empirikus adatfelvétel során megfogalmazott válaszokat elemzem egy olyan rendszer alapján, amely a vélemények csoportosítását és összehasonlítását egyaránt lehetővé teszi. A rendszeren belül három alpopuláció — kolozsvári román diákok, valamint kolozsvári és székelyudvarhelyi magyar diákok alminta — alkot háromszöget.

Meddig terjed a jövőről kialakított elképzelésük? Milyen tényezők befolyásolják őket abban, ahogyan a jövőről gondolkoznak? Mindennapi tapasztalataik, a jelenről szerzett ismereteik nagymértékben meghatározzák ezt.

A saját jövőjüket illetően többnyire jelenbeli álmaik kivetítését írják le. "Én remélem, hogy minden álmom valóra válik, vagyis a szakmai eredményeim..." (189ro) A magyar diákok, akik jövőbeli szakmájukat pontosan is megnevezték, a következőket írták: üzletember, művésznő, autóbádogos, autómechanikus, elárusítónő, informatikus, orvosnő, orvos, ügyvéd, tanítónő, tanárnő, tanár, saját cége vezetője, fotómodell, könyvelő, egészségügyi munkás, tudós, tervezőmérnök. A román diákok elképzelései: pszichológus, divattervező, modell, rendőr, informatikus, ügyész, ügyvéd, politikus, elárusítónő, tanárnő, művész, tudós, autószerelő és pilóta. Beleszövődik a jövőképbe, hogy "én egy nagy művésztudós leszek, pontosabban a zene, a vallás és a történelem ismerője" (72ro) vagy hogy saját cégét tervezi, és gazdag lesz, "mint Onassis" (77ma).

Az egzisztenciális környezet megteremtéséhez fűződő jövőperspektívák szervesen kapcsolódnak a saját családból hozott modellekhez, értékekhez. Nagyfokú családcentrikusság jellemző a válaszokra mind a magyar, mind a román almintában. Az arányok teljesen megfordulnak akkor, amikor az aktuális család jövőjét és a saját jövőjét tervezi. A román almintában 210 személy közül 131-en írtak a saját családjukról, és ebből csak nyolc diák nem tesz említést az aktuálisról. A magyar almintában a 158 kolozsvári diák közül 88 írt a családról, és csak tizenketten szövik bele a jövőképükbe az aktuális családot. Az udvarhelyi helyzet is hasonló: 135 diák közül 64 diák említi a családot, és ebből csak öt ír jelenlegi családjáról a jövőképben. Ez az a kor, amikor a diákok még a család felügyelete alatt vannak, ami nagymértékben befolyásolja a jövőről alkotott vélekedéseiket. De ugyanakkor egy nagyfokú önállósodásra való törekvés is jelen van már.

Nagyobb a családtól való elszakadási hajlam, az önálló életre való törekvés a magyar almintában, amely a szabadon fogalmazott vélemények elemzése során már számszerűen is igazolódott. Hamarabb szeretnének saját családot alapítani, szüleiktől függetlenül önállóan élni. A román almintában a szabadon fogalmazott válaszokban a család összetartó mikroközösség. Reméli, szüleivel él "együtt a vidéki családi házban, egészségben, boldogan, amíg meg nem halnak. Az unokatestvéreimnek teljesüljön minden vágya, társakra leljenek, nagynénik, nagybácsik boldog öregkort érjenek" (60ro),

"csendes életünk" legyen. "Nővéremnek is lesz családja és munkahelye" (62r). Az önállósodás a következőképpen fogalmazódik meg az egyik román diáknál: "A 2020-as évben, feltételezem, hogy sajnálatos módon már halottak lesznek, és én nem hiszem, hogy meg fogok állni könnyen a saját lábamon, úgy, mint mások" (130ro). A magyar almintában: "a családom addigra remélhetőleg jobb körülmények közt fog élni, rendes állások, árak és fizetések kéne hogy legyenek" (18ma): "A családom tagjai megértik egymást, és nem veszekszenek" (24ma).

Ugyanakkor vannak személyek mindhárom almintában kisebb-nagyobb arányban, akik nem is gondolkodnak arról, hogy szüleik segíteni fogják őket. Nem fogalmazódik meg konkrétan, hogy elutasítanak mindenféle segítséget, de ahogy beleszövik a gondolatot a jövőképebe, kiderül, hogy teljesen önmaguk erejére támaszkodva tervezgetik jövőjüket: "A családom jövőjét úgy képzelem el, hogy az egészségügyben fogok dolgozni, lesz férjem és egy gyermekem" (164ma). "A családom egy 4 tagú család legyen, egy fiú- és egy lánygyermekem legyen, boldog házasságban éljünk. Egy emeletes házban" (169ma), városban.

A család fogalma a társra és maximum két-három gyerekre terjed ki: "Remélem, olyan családom lesz, amiben két gyerek lesz, egy kisfiú és egy kislány és egy szerető és megértő férj" (139ro). A jövőről vélekedve összekötik az elképzeléseiket értékítéletekkel: "családomat szépnek... szeretném, ha a városom tiszta és minél szebb lenne" (234ma), "harmonikus családi élet pénzhiány és betegségek nélkül" (258ma). Nagyon fontos szerepet játszik az értékkapcsolás a jövőkép leírásánál.

Az értékorientáció és jövőkép alakulásának összefüggésével először Kurt Lewin foglalkozott. Ő fogalmazta meg: "azt, hogy az egyén hol jelöli ki céljait, lényegében két tényező határozza meg, egyrészt az egyén viszonya a meghatározott értékekhez, másrészt az egyén realitásérzéke a cél elérésének valószínűségét illetően" (K. Lewin, 1975). Lewin szerint tehát az értékorientációk és a realitásérzék az a tényező, amely döntően meghatározza azt, hogy ki hol és mennyire reálisan jelöli ki céljait.

Miként gondolkodnak a diákok városuk, az ország és a világ jövőképéről? Mint ahogy a magánszféra jövőképe az elemzésénél is kiderült, a közvetlen családi környezet hatással van a véleményalkotásra. De még számos társadalmi és gazdasági tényező is befolyásolja azt. Nem áll módomban a probléma részletes elemzése, csak a különbségeket szeretném felvezetni, az alcsoportok szerint.

A város és az ország jövőképe a leírásánál megvalósulni látják azokat a problémákat, amelyekkel ma családjukban, környezetükben találkoznak, vagy amelyekről a média csatornáján keresztül hallanak, az egyszerű mindennapi kérdésektől egészen a globális (világméretű) környezetvédelmi gondokig.

Az udvarhelyi diákoknál a nemzetiségi probléma nem jelentkezett olyan mértékben, mint a kolozsváriaknál. Viszont sokkal bővebben írtak a saját és közvetlen környezetük jövőképéről, a családról, a lakóhelyről, a természeti környezetről, és ez érvényes a kolozsvári magyar diákokra is.

De hasonlóan gondolkodnak, amikor a "virágzó" városukat tisztábbnak, nyugodtabbnak, csendesebbnek, erőszak nélkül, békességben akarják a 2020-as évben. És "sok dicsekvésre méltó dolog legyen benne" (66ro). Parkosítva, növényzettel, állatokkal, szórakozóhellyel, szépen és gazdagon. Vendégszerető emberekkel, akik egymást is segítik. A városi környezetükön túl nem ennyire egyértelmű az egyetértés; a távolság, az ismeretlen, nem a mindennapi tapasztalat szintjén szerzett információ több félelmet, idegenkedést, ellenségeskedést váltott ki a diákokból. Legtöbbször nem voltak tisztában a fogalmak tartalmával. Ez leginkább a tágabb környezet, a gazdasági-politikai témákról való vélekedéseikben mutatkozott meg, amikor a városukról, az ország és a világ jövőképeiről írtak.

Egy olyan országban képzelik el a 2020-as évben az életet, "ahol megoldódik valamennyire ez a társadalmilag válságos helyzet" (106ma), "mind gazdasági, mind társadalmi és politikai téren sokat fog változni" (228ma), "át fog lépni ezen a gazdasági válságon" (66ro). Ahol mindenkinek lehetősége lesz feltörekedni a nehézségekből, szegénység nélkül. Mindenki annyi fizetéssel, hogy eltarthassa a családját, a "holnaptól való félelem nélkül" (114ro). Olyan országban, ahol "ne legyen sok munkanélküli" (76ro), és ne legyenek az emberek mindig zaklatva a politikai vitákkal. 2020-ban már nem lesznek viták a kisebbségek között, a "románok békességben fognak élni" (4ma), "a románok és magyarok jogai egyformák" (155ma). "Nem leszünk mi, magyarok ellenségek a románokkal és fordítva" (23ma). "Addigra, remélem, megoldódik valamennyire ez a társadalmilag válságos átmeneti helyzet (lakásgond, munkanélküliség), és rendeződnek a politikai viszonyaink" (33ro), "ne legyen megkülönböztetés románok és magyarok között" (102ma), hanem szabadság "béke és testvériség" (228ma). Veszekedések nélküli, szabadságban, nyugalomban eltöltött világ. "Remélem, hogy az ország jövője, amitől az én életem is függ, lesz az álmodott jövő" (95ro). A legfejlettebb, leggazdagabb, legszebb ország, gazdasági nehézségek nélkül, "2020-ra utoléri a fejlett országokat" (47ma), és "világviszonylatban elismert" (57ro) lesz. "Hasonlítani fog a mostani Magyarországhoz. Lehessen utazni, akármelyik országba vízum nélkül" (116ma), határok nélkül az embereknek több lehetőségük lesz. Jobb élet, béke, boldogság, szeretet, barátság, összetartóbb emberekkel, sokféle és változatos világ lesz, ahol "olyan uniók fognak létrejönni, mint az EU, így szerintem minden ország egymás szövetségese lesz, elveszítik a jelentőségüket az olyan fogalmak, mint határ, háború, vám stb. Én optimista vagyok" (340ma). Vannak nagyon ellentétes, és pesszimista vélemények is, amelyek a romlást, a züllöttséget, a szennyezett világot vetítik elénk: "zsúfolt világ lesz a jövőben" (312ma), háborúkkal. Sokan áldozatul esnek a kábítószereknek, "az ózonréteg kilyukad teljesen, és pusztítást fog végezni" (160ma). A modern technika, a világ túlzott elgépiesedése nem tesz jót, "ne csak az észre, hanem az érzelmekre, belső harmóniára terelődjön a hangsúly" (305ma), "újra olyan széppé és gyümölcsözővé váljon, mint akkor, amikor az Úr Ádámot és Évát teremtette", hogy ne legyen szükséges a "fán is házakat" (311ma) építeni ahhoz, hogy elférjünk.

"A világ fel fog robbanni, s akkor felmegyünk a Marsra, és megnézzük, van-e élet" (166ma), megismerünk új helyeket, "a Marsból lakható bolygót építünk, és a Föld fele odaköltözik" (165ma). "Készítünk űrhajókat, amelyekkel el lehet menni más galaxisba, és felmegyünk vele a Marsra, ahol megbarátkozunk az ufókkal, és együtt élünk velük a

bázisaikon" (163ma). Galaxiskirályként pedig "szabadon engedem a magyarokat és a cigányokat az országból, amit én vezetek" (179ro).

Ugyanakkor megfogalmazódik az ország helyzetére vonatkozó pesszimista látásmód: "nem látom fényesnek a jövőt, amikor Kolozsvárt a magyarok fogják irányítani. Az ország valószínűleg szét fog esni a politikai helyzet és a politikusok miatt, akik nem ismerik kellőképpen Románia történelmét, és nem döntenek becsületesen" (72ro); "jövője zéró lesz, rosszabb, mint most" (123ro). Az előző diák egyik osztálytársa így vélekedik: "Kolozsvár szépen fog fejlődni, ha Funar úr továbbra is polgármester marad, lehet, ki tudja, hogy még főváros lesz belőle" (71ro). Egy külföldön egzisztenciát megteremtteni szándékozó diák pedig "azt reméli, hogy az országban a szüleim nem kell majd olyan nemzetiségeket elviseljenek, mint a magyarok" (132ro). Az elvándorlás problémája érdekes módon több helyen jelentkezik a román diákoknál. Tizekét diák ír az elvándorlásról, és közülük nyolcan szeretnének külföldön lakni, és vannak, akik pontosan tudják, hogy Sidneyben, valamint olyan országokban, mint Anglia, Amerika, Németország. A magyar diákok esetében viszont megfogalmazódik az országban maradás: "Itt maradok a szülőhazámban, nem szeretnék elköltözni sehová" (172ma). Szereti a városát, a szüleikhez közel szeretne munkát találni és gyereket nevelni. De a román diáknál is, amikor megfogalmazódik az elszakadás, aktualizálódik a hazaszeretet. A Sidneybe "készülő" diák a következőképpen ír: "segíteni fogom minden erőmmel városomat, és megpróbálom büszkeséggel megtartani eredetemet bárhol a világon" (83ro).

Az etnikumközi viszonyokhoz kapcsolódó problémák is megjelentek a kolozsvári diákoknál. Egy elnöknőnek készülő lány nagyon reméli, "hogy az országot egy nő fogja vezetni, mivel a nők sokkal taktikusabbak a politikában. Szeretném, hogy az a nő én legyek. Elsősorban az országban csak románok fognak élni, semmilyen más nemzetiség" (134ro). Az előző probléma fogalmazódik meg az egyik román diáknál, amikor Kolozsvárról mint "Erdély fővárosá"-ról ír, és az országról: "Romániához fog tartozni, és nem fogja tartalmazni Erdélyt" (64ro).

Kolozsvári terek, szobrok és az oktatásügy mint a visszatérő konfliktusok témája is megjelent a diákoknál. A város jobban nézne ki "a központi ásatások nélkül, legyen csendesebb, ne legyenek problémák a románok és magyarok között, mint most, mert azonosok vagyunk, és egyenlő jogokkal rendelkezünk". Az egyik magyar diáknál pedig: "Ha Funar bácsi lenne a polgármester, akkor tele lenne a város szobrokkal, nem lenne egy magyar sem" (139ma). Ugyancsak egy magyar diák szerint "sokkal több magyar iskolát, egyetemeket" (100ma) kellene építtetni akkora.

Az udvarhelyi diákok jövőképében csak három helyen jelenik meg a kisebbségi probléma, kevesebbet írnak az ország helyzetéről. A világ jövőképét viszont nagyon sokszínűen és érdekesen építik fel. Nyitottabbak a világ felé, sokrétűen és komoly szakszavakkal írják körül a környezetvédelmi problémákat, a nagy nukleáris katasztrófákat, valamint a természetfeletti utópiákat.

"A természetből már csak fogalom marad. Az oxigént palackokból kell lélegezni, az atomenergia, a kisugárzás mindent elpusztít. Ilyen ingatag alapokra épül a technika. Majd elég egy háború, és az atomfegyverek elpusztítanak mindent. A Föld egy tűzijáték következtében meteortengerré válik" (191ma). Ha továbbra is kísérleteznek az atombombákkal, "kémiai fegyverekkel, akkor a Föld jövője nem túl rózsás, mert azt jelenti, hogy saját akaratunkból szétromboljuk" (227ma).

A gazdaságpolitikai jövőképben különbség van az udvarhelyi és kolozsvári magyar diákokéi, valamint a kolozsvári románokéi között; az előbbi két alminta alig foglalkozik a NATO-hoz való csatlakozással, viszont a románok meg se említik az EU-ba való integráció fontosságát.

Az ország gazdasági helyzetét és biztonságát a NATO-ba való csatlakozástól teszik függővé. "Románia belép a NATO-ba, minden meg fog változni az országban" (188ro), "szükségünk van erre a dologra" (192ro). "Ha belépünk a NATO-ba, akkor jónak látom a jövőt, boldog emberek, boldogan dolgoznak, a természet elrontása nélkül" (99ro). "Meg fogják növelni a munkások fizetését, és az árak csökkenni fognak, és csökkenni fog a munkanélküliség is" (173ro).

A magyarok vélekedéseiben a NATO-hoz és az EU-hoz való csatlakozás a "nagyobb biztonságot" (248ma) és "a béke" (308ma) biztosítását jelentené.

Kurt Lewin hívta fel először a figyelmet arra, hogy ebben az életkorban normális fejlődés esetén növekszik az idő tudatossága. A fiatalok többet foglalkoznak a jövővel mint idővel. Fogékonyabbak a médiában megjelent jövőorientált elképzelésekre, ezekbe beépítik a jövő mindennapjainak tervezését, ilyesmiket, "hogyan levegőben fogunk járni kocsikázva", a "Marsra fogunk kirándulni". Nostradamus jövendölései szerint nem "ártana egy szabadságban teljes, nyugalommal eltöltött világ, rossz és jó nélkül, csak valóval" (72ma) — ez ugyancsak beépül a jövőképbe. Minden megfogalmazott véleményben pontosan leírva vagy rejtve sokszínűen gazdag információanyag áll rendelkezésükre.

A leírásba beépített példák három diáktípus vélekedéseiből álltak össze. A tervezőtípus a célok gazdagságában, a kérdés teljes megválaszolásában különült el a további két típusba sorolt diákoktól. Azok a diákok tartoznak ide, akik részletesen és átgondoltan írták le jövőképeiket:

"A jövőben, remélem, könyvelő leszek, számítógép mellett, bebiztosított családdal. Remélem, a családom összefogottabb lesz, hogy jól érezze magát, és meglegyen mindene, ami egy jobb élethez szükséges. A világban, remélem, nem lesz több háború és népek közti ellenségeskedés. Hazámnak azt szeretném, hogy világviszonylatban elismert legyen. Szeretném, ha városom tisztább, szebben berendezett lenne." (57ro)

"A jövőben azt szeretném, hogy a családom együtt legyen és tiszteletre méltó legyen. Olyan munkahelyet akarok, amit kedveljek, és tudjam segíteni valamilyen formában a családomat. A városnak azt szeretném a jövőben, hogy legyen minél tisztább, sok

szórakozóhellyel és minél több zöldövezettel. Azt szeretném, hogy az ország a jövőben védett legyen, a sok háborúskodás és ellenség nélkül." (186ro)

"Azt hiszem, a jelenlegi időszakban kissé nehéz a jövőről beszélni. De bárki, aki optimista, reméli, hogy minden jobb lesz. Nekem van egy célom, éspedig hogy egyetemet végezzek, és pénzes szakmám legyen, mindezt azért, mert olyan lehetőségeim vannak, amilyenekkel a szüleim nem rendelkeztek. Remélem, a város tisztább lesz, a világ civilizáltabb, és minden, amit kívánok (ökologus hajlamú lévén) az, hogy addig feltaláljanak egy megoldást a környezetszennyezés csökkentésére. Kissé pazarlóak vagyunk, és spórolnunk kellene. A NATO-ba való belépés, remélem, megváltoztatja az ország sorsát. Az egész világ meg kellene hogy változzon, legtöbb 10 év alatt. A világnak egy tiszta arca kéne legyen, és minden pozitív legyen." (192ro)

"Boldog anyuka, jó feleség és megbecsült szakemberként szeretnék élni egy csendes kisvárosi családi házban, ahol sok a park és játszótér, egy gazdaságilag fejlett, politikailag stabil országban. A világ, remélem, megmarad sokfélenek és változatosnak (kevesebb fegyveres konfliktussal és háborúval, fejlettebb civilizációval)." (133ma)

2020-ig a világ, az országok sokat fognak fejlődni. Az embereknek is több lehetőségük lenne jobban élni, nem lennének munkanélküliek, szorongók. Szeretném, ha egy nagy családom lenne, és mindenki mindenkit tisztelne, szeretne. Nagy házban szeretnék lakni, sok állattal és zöldövezettel körülvéve. Szerető szomszédokkal, munkatársakkal, békés életet éljek. Ne létezzon a gyűlölet, irigység, csak a szeretet. Mindenki luxusban éljen, de ne hanyagolja el senki a karrierjét, családi életét. Én orvosnő szeretnék lenni, és életet menteni, mert akkor jól érezném magam. Büszke lennék képességeimre, szeretnék két fiúikret és egy leányikret, akik tanuljanak, és szeressék egymást. Férjem szerető típus legyen, aki ragaszkodik családjához, és kedvesen viselkedik mindenkivel." (106ma)

"Két lehetőség van. Az egyik, hogy elpusztulunk, és a másik, hogy fejlődünk, a technika nő. Meghalunk, ha atomháború lesz, leesik egy meteorit. Ha megmaradunk, akkor így lesz: «Most voltam a Földön látogatóban, és jövök a 28-as űrhajóban vissza a NASA űrállomásra.»"

A kvázitervezők csoportjába kerültek azok a diákok, akik a kérdésre nem adtak kielégítő választ. Ezek a diákok azok, akik többnyire világosan megfogalmazzák saját magukról kialakított jövőképüket, el egészen a család jövőképeig a leírásig, de mintha nem is emlékeznének a kérdés azon részére, hogyan képzelik el a városuk, az ország és a világ jövőjét 2020-ban. Vagy akik nem írták le véleményüket közvetlen környezetükről, de írtak városuk, az ország és a világ jövőképéről.

A kvázitervezőkhöz sorolhatók azok is, akik rendkívül szegényes és egysíkú, beszűkült vágyfantáziával rendelkeznek; ezekben az esetekben nem is igazán lehet jövőképről beszélni. Ide sorolhatók azok a személyek is, akik azzal mentik ki magukat, hogy "nincs értelme tervezni, hisz úgyse tőlünk függ, mi fog történni", de nem részletezik, hogy ezt miért gondolják így, és nem is tartják fontosnak megmagyarázni.

A nem tervezők típusa "nem tudom"-mal vagy pár szóval így válaszol: "Minden ember maga alakítja a sorsát" (168ro). A magam, a családom, az ország, a világ jövőjét "el se tudom képzelni" (207ma).